

Jakó Zsigmond köszöntése

Jakó Zsigmond hatvanéves. Köszöntése nemcsak a szakmabeli történészek magánügye — hiszen munkássága túlszárnyalja a történetírás kereteit. Munkáit, melyek jóformán egész múltunkat felölelik, akár a szarmizegetuzai ásatások kezdeitől, az írás-, nyomda-, könyv- és könyvtártörténet kérdéseiről, a hazai értelmiségi társadalom fejlődéséről szólanak, a gazdaság- és társadalomtörténet olykor még máig is feltáratlan fejezetei felé irányítják figyelmünket, vagy a könyvtár- és levéltárügy, a forrásfeltárás és -kiadás időserű feladatainak megoldására ösztönöznek, a „népe művelődéséért gondot és felelősséget érző“ és vállaló értelmiségi magatartás hatja át. Egész életében vallotta, hogy a jelen igényli a múlt segítségét, de azt csak úgy nyerheti el, ha olyan felelősségteljes történetírás áll a szolgáltatásban, „amely minden torzítás és változtatás nélkül közvetíti felé az igazságot“, hiszen „a cél: az önismeret, és nem az önáltatás“. Nemcsak vallotta, hanem kutatásainak eredményeivel bizonyította is (gondolunk itt a XVII. század végi és XVIII. század eleji havasalföldi és moldvai felvilágosodás gyökereinek feltárására, a legnagyobb erdélyi román bibliofil, Cipariu könyvgyűjtő tevékenységének első szakyszerű feldolgozására vagy a legelső román nyelvű nyomtatott könyv körüli vitás kérdések tisztázására), hogy a romániai magyar történetírás egyik fontos feladata éppen az együttélésből származó kölcsönhatások tanulmányozásában rejlik. Olyan feladatról van szó — hangsúlyozta éppen a *Korunk* hasábjain megjelent programadó tanulmányában (*A hazai magyar történetírók szerepe*, 1970. 4.) —, amelynek „elhanyagolása nemcsak kölcsönösen szegényítené e kategóriák történetét, hanem megnehezítené sok mozzanat megértését, és végeredményben az ország egészének történetében is torzulásokhoz vezetne“.

Gazdag, sokoldalú életművéről, a romániai magyar marxista történetírás legnagyobb alakjáról az arra hivatottabb sors-, munka- és tudóstársak tudják és kell hogy elmondják értékelő köszöntésüket. Az egykori tanítványt a tudás iránti tisztelet, az önmaga erejében való kételkedés, az előtte álló példa nagysága a hála soraira ösztönzi. Jakó Zsigmondot köszöntve elsősorban a nevelőt, a történész-nemzedéket formáló, ösztönző tanítót köszöntöm. És amikor tanári egyéniségére gondolok, nemcsak a katedráról a következetesen igényes tudományos munkára oktató és ezért gyakorta kérlelhetetlen szigorral számon kérni tudó professzort idézem, hanem — és elsősorban — a nevelőt, aki mindannyiunk elé mércét állított emberi helytállásban, közösségszolgálatban, a tudomány és a szellemi munka iránti felelősségteljes tiszteletben.

Tonk Sándor

Apor Péter háromszáz éve

Szociográfiai irodalmunk ősképét talán mégsem Kölcsey Ferencnél kell keresnünk, hanem egy jó évszázaddal előbb, Apor Péter *Metamorphosis*-ában. Persze lényeges a különbség *A satmári adózó nép állapotáról* és az *Erdélynek változása* közt: az a száz esztendő, ami időben elválasztja őket, a hajdani Habsburg-loyalitás helyén a reformnemzedék forradalmasító eszméit alakította ki. Kölcsey jelentése 1829-ben, amely mások által gyűjtött tényanyagot gyúrt át önálló művé, nem annyira írói stílusával és szépségeivel kívánt hatni, mint inkább benső indulata révén: hevesen emelt szót a paraszti nyomor ellen, de az elmaradottságért a liberális nemesség osztályszemlélete szerint, egyedül a Habsburgok gyarmatosító gazdaságpolitikáját vádolta. Kölcsey Ferenc művét a tények tisztelete és a változtatni akarás szándéka, a valóság irodalommmá szublimálása, a tények felsorolása rendjén megnyilatkozó írói jelenlét rokoníthatja a huszadik század harcos

írói szociográfiájával. Apor Péter 1736-ban írt memoárja (az irodalomtörténet joggal helyezi a *Metamorphosis Transylvanicae*-t Kemény János, Bethlen Kata, Bethlen Miklós emlékirása körébe) szintén tényeket tár fel, szándéka szerint kiiktatja előadásából a fantázia minden rezzenését, adataiban teljességre törekszik; mindezek a szociográfiai irodalom méltó előképévé tehetik, még akkor is, ha a csontosan merev osztályszemlélet néha hamisításokra csábítja, s az erdélyi arisztokraták címeit, rangjait szívesebben adományozza nekik törökellenes harci érdemeikért, mint amiért valójában kapták, a Habsburg-uralom szálláscsinálóiként. Igaz, és ez Apor művének ellentmondása, nem rajong egyértelműen a címkorságért, különösen megveti a feltörő, gátlástalan „új” arisztokratákat, akiknek „az apja vagy nagyapja az eke szarvát fogta, és robotára a földesurának bejárt”, s akik a „gyökereseknél” is mohóbban ragaszkodnak méltóságaikhoz. És a szociográfiai irodalom úttörője lehet e munka még úgy is, hogy éppenséggel nem a jövőnek akart helyet, teret nyitni, nem a változtatás, hanem a konzerválás szándékával írta, sőt: legszívesebben visszafordította volna az idők járását a korabeli Erdélyben egy fél évszázaddal. Báró altorjai Apor Péter egyenesen kérkedett azzal, hogy ő „Erdélynek régi alázatos együgyűségében” megmaradt, s a munkája címében jelzett „változást” éppen azért kárhoztatja, mert a „náj módi”, a török világ és a fejedelmi kor szokásait felváltó Habsburg-erkölcs és -igazgató, „kevény, cifra, felfordult állapotokat” eredményezett Erdélyben.

Mindegyéb művei közül az *Erdélynek változása* érdemi mai figyelmünket. E műben aprólékos leírását kapjuk a korabeli titulusoknak, a vendégfogadás szokásának, az ebédnek és vacsorának, különösen a fejedelmi udvarbeüli vendéglátásoknak s ezek rendjének, a régi erdélyi köntösöknek, a régiek modorának — „nyájasságának” —, a közlekedési viszonyoknak, tehát annak, hogy „micsoda szekereken jártak magok régen az erdélyiek”, aztán „miképpen rakták meg s miképpen jártanak a leírt kocsikon, hintókon az régi magyarok”; forrásértékű az, amit a régi erdélyi lakodalmi szokásokról, a házasságról, a temetésről, a közigazgatás rendjéről és annak irányítóiról elmond, vagy ahogyan a régi esküvéseket, szitkozódásokat és alázatosságot jellemzi. Művének e részletező természete és alapossága kelet-európai tájakon Dimitrie Cantemir 1716-ban kelt monografikus művével, a *Moldva leírásával* tart rokonságot, amelyben szintén szociografikus hiteles leírásokat olvashatni a korabeli moldvaiak szokásairól, erkölcséről, eljegyzésről, esküvőről, temetésről, az élet döntő mindennapjairól. Apor Péter megvallott célja az volt, hogy „maradváinak örökös emlékeztetire”, torjai magányában feljegyezze a fejedelemség korabeli Erdély állapotait, nem az idő serényítésére, hanem éppen ennek ellenzésére. Magánéletében is csontos arisztokrata, kíméletlen földesúr, jobbágyait, hajdúit szíve mélyéből megvetette, mint „efféle alávaló szolgák”-at. De ez a mű, amely a múlt jegyében íródott és a maga korában csakugyan a múltat jelentette és dicsérete — mégis a jövő szolgálatába kerülhetett, éppen tényeinek gazdagsága, zengzetes nyelve, korfestő ereje folytán. A közismert Balzac-képlet érvényesült ezúttal is (még Balzac előtt): hiába reakciós, konzervatív az író, a kezéből kikerülő igaz, érvényes alkotás úgyis elszakad tőle; ha érték, erősebbnek bizonyul szülőjénél, a maga külön életét kezdi élni, miként Apor Péter *Metamorphosisa*. Eleven része az irodalmi tudatnak, a szociográfiai irodalom első jelentős magyar kísérlete Erdélyben.

„Kérdheti valaki: Apor Péter, miért írtál itt le némely dolgokat, akiket látunk, hogy ma is úgy folynak, amint írod, s mi szükség volt aztot leírni?” Tudatos íróként, munkája végén maga teszi fel ezt a kérdést. Megismétli feleletként nem annyira írói, mint politikai meggyőződését, hogy a fejedelmi Erdély a gazdagság földje volt, a Habsburg jogar alatt behozott „náj módi” pedig „kolduságra” juttatta. De míg a múltért perel — a jövőt is sejtí. „Ezen régi erdélyi módot és szokást sokat gondolkodtam, ha deákul írjam-e le, vagy magyarul — vallja. — Végtere, hogy tisztábban és értelmesebben az dolgokat kitehessem, és a maradváink is jobban megérthessék, eltökéltem magamban, hogy magyarul írjam.” Máig élvezhető, ízes magyar nyelven írta meg munkáját; írói nyelvének forrása nem annyira a korabeli írásos műveltség (különben is csupán átlagos műveltségű ember), hanem a lenézett, megvetett nép nyelve, a székely nyelvjárás és észjárás, amelynek Mikes Kelemen — és természetesen, a népköltészet — mellett egyik legrégebbi drágakövét ő csiszolta ki és hagyta „maradváira”. Apáczai Csere János anyanyelvűségének eszményét vallotta és alkalmazta (ösztönös megérzéssel) abban a korban, amikor a „náj módi”, a Habsburg-divat a latinus idők után német nyelvet kívánt és követelt meg. Apor bízott az anyanyelv erejében és jövőjében akkor, amikor kortársai közül igen kevesen. S noha ennek az embernek az életútja, aki egyidős volt II. Rákóczi Ferencsel — 1676. június 3-án született a háromszéki Altorján, és 1752. szeptember 22-én halt meg ugyan-

ott —, merőben ellentétesen alakult, mint a kuruc fejedelmé, végig labanc volt, érdekei és meggyőződése szerint is (csupán véletlenségből járta meg a labancok börtönét), az anyanyelv, a szülőföld hűségében nem adta fel önmagát és lelki önérzetét. Ezért őrizheti meg őt az irodalmi utókor számára tisztas igyekezete arra, hogy maga és elei életéből minden érdemeset megörökítsen, és a nyelve, amelyben századok folytonosságában csobog a székelyek érzékletes, izes, képes, láttató beszéde.

Számos kiadást ért meg a *Metamorphosis Transylvaniae*, 1863-as első megjelenése óta. Legutóbb egy grandiózus nyelvészeti munka forrásai közt támadt fel újra, Szabó T. Attila *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*ában. E szótár anyagát gyűjtője egy élet munkájával oklevelek kéziratok lapjairól másolta le, rendszerezte, magyarázza. Néhány nyomtatott műből is merítkezett, hogy egy-egy szó útját a nyelv életében e művekben is nyomon követhesse. Ez a jelzés: „Apor, MetTr“ — gyakran feltűnik a szótár lapjain, hiszen a kései fejedelemség kora egyszerűen érthetetlen maradna Apor Péter műve nélkül.

Beke György

Alburnus Majortól Verespatakig

Az elmúlt évezredek művelődéstörténetének sok-sok emléke gyűlt egybe az Erdélyi-érchegységnek ezen az aranyat termő táján. Talán nincs is olyan ház, kőből rakott kerítés Verespatakon, amely ne foglalna magában régről faragott épületkövet, gazdátlan síremléket vagy hajdani istenségnek szentelt áldozati oltár töredékét. Épségben kerültek napvilágra — bányákból, lakott területeiről — Jupiter, Liber, Mithrász, Silvanus és Diana tiszteletére állított oltárok, melyeket az arány reményében vagy talán már köszönetképpen a politeista római telepesek szenteltek isteneiknek.

De Verespatak (ókori nevén Alburnus Major) kultúrtörténete nem a rómaiakkal kezdődik. Hérodotosz említi az itteni agatirszeket, „picti“, vagyis „festettek“nek nevezi őket, majd elmondja róluk, hogy igen jómódúak voltak, és sok aranyékszert viseltek. Letűnésük után a felhagyott bányák művelését a dákok folytatták, és csak időszámításunk második századától kezdve indult meg a római telepesek szervezett bányaművelése.

Verespatak sorsa minden időben az arany függvénye volt, és ezért váltakozva élte az elmúlás és újjáéledés, majdnem törvényszerű körforgását. A XVIII. és XIX. század során például virágzott a bányászkodás, és a múlt örökségére új élet telepedett. Munkaalkalom volt ugyan, de lakóházat építeni kellett. Eredményképpen az uralkodó barokk irányzat jegyeit viselő udvarház és a népi faépítészet egybehangolásából megszületett egy harmonikus összehatású tetszetős portatípus. Fedett, öles kőfallal kerített, fehérre meszelt sima falfelületekkel virító kúria, magas, kétoszlatú zindelyes fedéllel, az ablakokon fekete kovácsművű ráccsal, az udvarról kiinduló könnyed szerkesztésű lépcsős feljáróval, falderékban kiugró ereszes fatornáccal. Olyanok ezek a hajlékok, mint mesebeli kis családi várak. A váracskák elszórtan bár, de mégis gyűrűszerűen ölelik körül a „főteret“, az öreg telepmagot, ahol hajdanában faladikókból mérték és adták a csillogó aranyport. A keskeny, dimbes-dombos völgybe beszorult település az idők folyamán miniatűr központot hozott létre, kerek, békasóval kirakott, szabálytalan alakú piactérbe torkolló szűk utcáskákkal és egymásnak támaszkodó emeletes házakkal.

A sorház-építkezésnél a bécsi barokk ízlés már több juszt követelt magának, mint az elszórt váracskák esetében, de a nyugati irányzatra jellemző eltűnt mozgalmasság Verespatak építészetében igen szerencsésen lehiggadt, sőt a külsődleges jegyek közül a mindenkori pátosz és a formák látványos gazdagsága nagyjából el is maradt. Aránylag kevés a homlokzati stukkós díszítmény, a kacskaringós cirádák is elfelejtődtek. A szándékos festőiségre törekvés sem nyomta bélyegét a felépült házakra, hivalkodó álmutatósság még harmadrendű szerephez sem jutott, nem érződik mesterkéltnak egyetlen régi homlokzat kiképzése sem. Tény, hogy a barokk modor kelléktárából nálunk sok minden elmaradt, de kárpótlásképpen ma már vörösesbarnára patinázódott, a népi építészetből átlenyegült, könnyed és kecses faszerkezetek szervülnek a súlyos, vakítóan fehér falakhoz. Ezért festői ténylegesen Verespatak építészete!

Ez az „esztétikai töke“ itthon még felfedezetlen, műemléklistánkból kimaradt, védeltséget nem élvez. Pedig adva van a megbontatlan főtér (kivéve az Ajtay-féle ház barokk modorú tetőszerkezetét, mely a közelmúltban semmisült

meg), ehhez a műemlék-egységhez töretlenül csatlakozik a központtal szomszédos kis utcácskákban található néhány korabeli polgári épület, valamivel távolabb az 1741-ben épült négy fiatornyos román görögkeleti templom, melynek ács-munkája és tornyának páratlan kiképzése országos viszonylatban is egyedülálló.

Megálltam a vén Alburnus piacán, és körbehordoztam tekintetemet. Ezzel megállítottam az óra múlt perceit, és az idő magától pördült vissza száz, kétszáz vagy talán ezer évekre? Miután csordultig telítődtem a múltbanézéssel, és újból beléptem a mába, kérdezmem kell:

1. Miért nem üdülőhely Verespatak, hiszen ehhez minden adottsága megvan, a festői környéktől a Detunátaig, hegyi tavacszkáktól a fenyőerdőkhöz?

2. Miért nincs vendégfogadója Verespataknak, hiszen erre kiválóan alkalmas lenne a fedéltelenül díszelő barokk kastély (melynek régi gazdája lemondott tulajdonjogáról a község javára)?

3. Miért nem védett műemlék-együttes a központ és néhány arra érdemes épület, köztük a ritkaságszámba menő, csodálatosan szép román ortodox templom?

Kabay Béla

Csendes gyűjtőszenvedély

Kriza János neve a köztudatban a *Vadrózsákkal* forrott össze, de sok minden van, amit nem tudtunk róla, vagy amit elfelejtettünk. Halálának századik évfordulója most alkalmul szolgál arra, hogy ismereteinket felfrissítsuk. Újonnan közzétett önéletrajzában mondja el: „Két évet töltöttem a berlini egyetemen theologia, philosophia stb. hallgatásával, nagyrészt beteges állapotban. *Belső emberem* — a *gyomrot* értem inkább, nem a felsőbb szellemi életorganumot — nem tudta kedvelni az ottani életmódot, a rideg hegei philosophia rendszere s még inkább az ő képére s hasonlatára alkotott theológiák sem igen ízlettek.“ Ezért jött haza 1837-ben, s kezdte magát tovább kezelni borszéki vízzel. Közben papi állást vállalt, majd unitárius püspök lett Kolozsvárt. De mivel egészen meggyógyulni sohasem tudott, „betegségem — írja — s emiatt folytonos szobáiban ülésém időt s alkalmat adott a képzelődés játékinak korlátozatlan játszására, s mondhatom, hogy ami keveset írtam életemben költeményféléit, csaknem mind e nyavalygós állapotomban írtam: mert egészséges állapotom éveiben sohasem volt elegendő időm s alkalmam arra, hogy komoly hivatalos és nem hivatalos teendőimön kívül még írói dolgokkal is foglalkozhassam.“

Tehát mindaz, amit betegen írt, örökítette meg nevét az irodalomtörténetben. A költő Kriza előbb mint szonett- és epigrammairó, majd mint műfordító (elsőnek fordított orosz verset magyarra német közvetítéssel), ódaíró s a népeletről ihletett dalok szerzője, szerelmi és katonadalok költője (*Erdővidék az én hazám*) lett a Petőfi előtti népies irányzat klasszikusa. *Vadrózsák* című népköltési gyűjteményének első kötetére már 1842-ben előfizetési ívet bocsátott ki, de a könyv csak 1863-ban jelenhetett meg, s közben megelőzte őt, a magángyűjtőt, a Kisfaludy Társaság támogatásával dolgozó Erdélyi János a *Népdalok és mondák* három kötetével (1846—1848). A második kötetel még rosszabbul járt. Kéziratát halála után hetvenhárom évvel találta meg Gergely Pál félig rothadt állapotban az akadémia pincéjében Budapesten.

Balszerencse kísérte irodalmi pályáján a szelíd lelkű prédikátort, aki különben 1861-ben alapítója volt a most (az 1975. évi összevont 2—3. szám teljes anyagával) róla emlékező kolozsvári unitárius folyóiratnak, s benne az akkor leghaladóbbnak számító angol és amerikai szabadságesezmények lett szálláscsinálója, akárcsak Bölöni Farkas Sándor, akit természetesen különben ő búcsúztatott. Attól kezdve, hogy felhagyott a versírással, mások munkáit rendezte sajtó alá, így Kemény Zsigmonddal együtt adta ki a másik népies író, Szentiváni Mihály elbeszéléseinek egy részét. „Hogy valamit producáljak, egyházi, sőt házi zajos nyughatatlan életem miatt sem volt arra módom s érkezőm“ — írja szerényen a fáradhatatlan közmunkás. De nemcsak beteg napjait, hanem pihenőóráit is az egész életén át folytatott gyűjtőmunka töltötte ki. „Ez érdekből, e célból levelezni sok meghitt barátaimmal — mondja önvallomásában — már életem kedves megszokásává, nélkülözhetetlen gyönyörévé lett — ezzel pepecselni, a gyűjtéleket rendezni, szerkeszteni nekem mindennapi üdítés, amikor csak ezzel is lehet élnem.“

Mikó Imre

Petőfi-kutató tudós tanár a századfordulón

A Petőfi-kutatásnak volt egy szakasza, amelyet kolozsvári Petőfi-iskolaként tart számon az irodalomtörténet. Nem alap nélkül: a múlt század végi kolozsvári Petőfi-kutatók — egyetemesebb összefüggések felvillantásával, filológiai feltáró munkájukkal — teljesebbé, árnyaltabbá tették az addigi, egyoldalú Petőfi-képet. A helyi Petőfi-kultuszt elindító, német anyanyelvű egyetemi tanár, Meltzl Hugó filozófiai, összehasonlító szempontjait tanítványai — Ferenczi Zoltán (neve elválaszthatatlan a Petőfi-irodalomtól), Csernátóni Gyula (egyik szerkesztője és főmunkatársa a *Petőfi Múzeum* című folyóiratnak), Farnos Dezső és Barabás Ábel gondolták tovább. Tudós tanárok, az irodalom szenvedélyes bűvárai valamennyien. Munkásságukat ma már legfeljebb a szakemberek szűk köre ismeri.

A Németországban gyakran megforduló (a német irodalmat és filozófiát tanulmányozó, német lapokban is rendszeresen szereplő) Barabás Ábel (1877—1915) életrajzot írt Goethéről, tanulmányt Descartes-ról, Petőfiről, fordította Csehovot, Turgenyevet, Nietzsche verseit, és eszperantó tanácslevelet szerkesztett. Petőfi állandóan foglalkoztatta, nagyon sokat írt róla, több nyelven. Őt kötetre tervezett (vázlatban megmaradt) Petőfi-értékeléséből azonban — korai halála miatt — csak az első kötet készülhetett el (*Petőfi*, 1907).

Barabás Ábel új módon közeledett az életműhöz: akárcsak egyéb tanulmányaiban, könyvében különös szerepet juttatott a költő személyes élményeinek, belső *énjének* s ezzel összefüggésben e líra filozófiai-pszichológiai meghatározottságának. Folytatta Meltzl szélesebb perspektívákat nyitó összehasonlító vizsgálódásait: Petőfit, Aranyt, Madáchot Byronnal, Schillerrel, Goethével, Nietzschevel állította párhuzamba. Egyik cikkében arról számolt be (Nietzsche hűgának elbeszélése alapján), miként ismerkedett meg a későbbi filozófus Petőfi költészetével, hogyan és mikor zenésítette meg Petőfi verseit a fiatal Nietzsche. Íme: „Mikor először kerestem föl Weimarban Förster-Nietzsche asszonyt, nem sejtettem, hogy a magyar irodalomra nézve ilyen érdekes adatnak jutok birtokába. Ki gondolta volna, hogy Petőfi egyike volt Nietzsche első tanítómestereinek!” (Barabás a *Felhők*-ciklus darabjaira, Nietzsche-re gyakorolt hatásukra utal. Azokra a versekre, amelyeket a Németországban tanuló Meltzl Hugó fordított le és olvasott fel Nietzschenek.) Folytatva a visszaemlékezést: „A filozófus kéziratának rendezgetése közben láttam meg a költő nevét egy írott hangjegyen. [...] Petőfi és Nietzsche! Mily különös találkozás! Elolvastam a szöveget, mert tudtam, hogy Petőfinek ilyen című költeménye nincsen. A kezdésből mindjárt ráismertem a *Felhők* harmadik darabjára. Mikor Förster-Nietzsche asszony látta, hogy ismerem, és érdekel a dolog, kikeresett egy füzetet, melyben csaknem mind Petőfi-versek voltak megzenésítve.”

A hazai Petőfi-értelmezésekkel foglalkozva, Barabás Ábel kéziratai között került a kezembe ennek a megzenésített költeménynek az eredeti — Nietzsche aláírását is őrző — példánya. Innen idézem a pontos címet: „Nachtspiel. Gedicht von Alexander Petőfi für eine Singstimme mit Pianofortebegleitung. Componiert von Friedrich Nietzsche. Componiert 1864. in Bonn.“

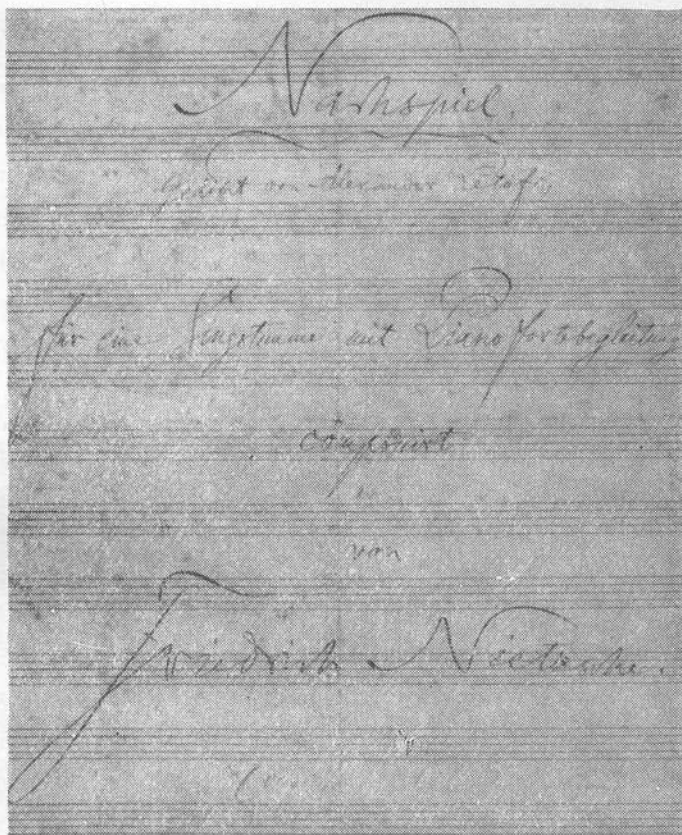
A nagy filozófus tehát korán, még egyetemi éveit alatt (ekkor találkozott Meltzl Hugóval) kezdett ismerkedni Petőfi verseivel, főleg a Meltzl-iskola által kivételesen értékelt *Felhők*-ciklussal.

Barabás Ábel kéziratainak egy része (köztük nem egy német és angol nyelvű írás is) megtalálható a családi hagyatékban, testvérének, Barabás Miklósnak a gondos elrendezésében. Őt illeti az emlékezés meg a dokumentumközlés joga.

Kozma Dezső

Ismeretlen Nietzsche-kompozíció — Petőfi versére

Barabás Ábel Verespatakon született 1877-ben, az Árkosról elszármazott népes tanítói család második gyermeke volt. Elemi iskoláit Verespatakon végezte, majd a kolozsvári Unitárius Főgimnáziumban folytatta tanulmányait. 1896-ban jeles eredménnyel érettségizett, s a kolozsvári tudományegyetem nyelv- és iro-

A Nietzschekompozíció címoldala

dalomtudományi karára iratkozott be. A tanári oklevelet 1903-ban szerezte meg, majd magyar nyelvből és német irodalomból az egyetem bölcsészeti karán „Cum laude” nyerte el a diplomát. Egyetemi éve alatt a kenyérgondok arra kényszerítették, hogy az *Ellenzék* című napilap szerkesztőségében dolgozzék, itt igen termékeny írói munkásságot fejtett ki. 1900-ban Bölöni József, a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója dramaturgnak hívta meg; egy évig működött itt. 1903 őszén a kolozsvári Unitárius Kollégium magyar–német tanárának nevezték ki. Ettől kezdve rendkívül termékeny irodalmi munkásságot fejtett ki. Már egyetemi tanulmányai alatt számos irodalmi és művészeti cikket írt kolozsvári és budapesti napilapokba. Egyetemi éve alatt meghitt viszonyba került Bálint Gábor egyetemi tanárral, aki Barabás Ábelben tehetséges követőre talált az eszperantó nyelv propagálásában. Tanára biztatására egyetemi éve alatt megírja s 1898-ban kiadja az első magyar nyelvű eszperantó nyelvtankönyvet. A könyv megjelenése nagy sikert biztosított szerzőjének, írójára világviszonylatban fölfigyeltek. Nevét a könyv megjelenése és irodalmi cikkei annyira ismertté tették, hogy az *Ellenzék* és köre az 1902-beli képviselőválasztásokon Tisza Kálmánnal szemben az abrudbányai választókerületben ellenjelöltnek léptette föl. Ezért később sok gáncs érte a hatalom részéről. Egyetemi éve alatt szoros barátságba került Széchi Károly és Meltzl Hugó kolozsvári egyetemi tanárokkal, ők kedveltették meg vele Petőfit és Goethét. Barabás Ábel szívesen elmélyült a nagy orosz irodalmi alkotásokban is, lefordította magyar nyelvre Turgyenov *Kegyelemkenyér* és Puskin *Don Juan* című darabját. Tökéletesen beszélt a német nyelvet, szépirodalmi szinten írt és beszélt németül; ezenkívül az angol és francia nyelvet is elsajátította. 1902-ben és 1903-ban tett németországi tanulmányútja rendjén Weimarban megírta *Goethes Wirkung in der Weltliteratur* című könyvét, s kiadatta a Leipziger Magazin Verlag kiadóval, 1903-ban jelent meg *Vas Gereben életrajza* című könyve is, a Franklin Társulat kiadásában.

Rövid irodalmi pályafutása alatt 14 önálló könyve és mintegy 325 irodalmi tanulmánya jelent meg. Figyelemreméltók műfordításai és szonettjei. Nem sokkal halála előtt rendezte sajtó alá Nietzsche költeményeit, *Nietzsche hatása a mostani költőkre, Nietzsche költeményei keletkezése és műfordítása, újabb kutatások alapján* című munkáit. Az írói hagyaték bizonyossága szerint e művek kéziratainak a kiadóknál vesztett nyoma. Barabás Ábel írta meg a Tolnai Lexikon összes német vonatkozású cikkét.

Barabás Ábel az igazságot sohasem hallgatta el, nem hajtott fejet a politikusoknak, kegyelmes félkegyelműek kegyét nem kereste, csúszás-mászáshoz nem értett, igazi ember volt. Mozgékony, szenzibilis lélek. Tiszteletet parancsolt megjelenése, megnyerő fellépése, dallamos beszéde, szimpátiát váltott ki másokból a vele való érintkezés. Barabás Ábel Kolozsváron e század elején fogalom. Mindössze 38 éves volt, amikor meghalt.

Századunk elején a budapesti Petőfi Társaságban nagy mozgalom indult, hogy minden, Petőfőre vonatkozó dokumentumot összegyűjtsenek, s egy Petőfi Ház létesítménye keretében elhelyezzenek és megőrizzenek az utókor számára. A mozgalom élén a Petőfi Társaság elnöke és alelnöke, valamint számos más irodalmi ember állott, közöttük Ferenczi Zoltán, Endrődi Sándor, Heinrich Gusztáv, Apponyi Albertné és sokan mások. E mozgalom rendjén rövidesen kiadták a *Petőfi Almanachot*, a Petőfi Ház is elkészült, és amint a Barabás Ábel irodalmi hagyatékában található levelekből kitűnik, Endrődi Sándor, a Petőfi Társaság alelnöke arra kéri barátját, Barabás Ábelt, hogy minden, Petőfőre vonatkozó dokumentumot gyűjtsön össze, de különösképpen Meltz Hugó Petőfi-kutatásainak kéziratait, hogy a Petőfi Házba elhelyezhessék e ritka értékes dokumentumokat. Barabás Ábel szívesen tett eleget a kérésnek, s Meltz írói hagyatékából több, Petőfőre vonatkozó dokumentumot szerzett meg és juttatott el a Petőfi Ház számára. Am ennél sokkal többet is tett.

Németországi tanulmányi útja alkalmával Weimarban felkereste a Nietzsche-archívumot 1906 nyarán, s ott egy igen nagy jelentőségű érdekes irodalmi és zenei vonatkozású leltre bukkant. A filozófus kéziratainak nézegetése közben egy zenei kompozíció meg látta a Petőfi nevet. (A „Nachtspiel“ nem fedi az eredeti Petőfi-költemény címét.) A Nietzsche-archívum központi részén, üveg alatt pedig egy füzetre bukkant, melyben csupa Petőfi-vers volt megzenésítve; az elhunyt filozófus húga, Förster-Nietzsche asszony féltő gonddal őrizte őket, mint mondja, „ez a legkedvesebb emlék bátyám ifjú korából“. Mikor Förster-Nietzsche asszony látta, hogy Barabás Ábel mennyire érdeklődött a felfedezett kézirat, elmondta keletkezésének történetét is. A fiatal Nietzsche gimnáziumi tanulmányainak befejezése után Bonnba ment az egyetemre, s ott ismerkedett meg Petőfi költeményeivel, melyek nagy hatást gyakoroltak reá. Ettől kezdve állandóan foglalkoztatta őt a nagy magyar költő, s e hatás alatt írta *Der Alte Ungar* című versét is. Egy nyári szünidőben, hazamenőben azzal lepte meg a családot, hogy egy egész füzet megzenésített verset hozott magával bekötve, karácsonyi ajándékba. Ezek a versek — egy-kettő kivételével — mind Petőfi-versek voltak, a filozófus megzenésítésében. Barabás Ábel mindent megtett, hogy e Nietzsche-kompozíciók birtokába jusson, hogy azokat a Petőfi Ház számára megszerezhesse, s ez sikerült is neki. Az irodalmi hagyatékban található levelezésből kitűnik, hogy a zeneirodalmi ritkaságot a Petőfi Társaságnak bemutatta, s megindult a tárgyalás a művek kiadásáról. Herczeg Ferenc elfogadta volna, hogy azok a Társaság kiadványaként jelenjenek meg, s a felfedező úgy szerepeljen, hogy „sajtó alá rendezte Barabás Ábel“. Endrődi Sándor arra biztatta Barabás Ábelt, hogy a kiadásra nézve egyezzen meg külföldi céggel, ha a honi cégek nem vállalják. A Petőfi Társaság 1909. szeptember 5-én tartott gyűlésén Ferenczi és Endrődöt bízták meg a kiadás lebonyolításával. A kompozíció kiadása évekig húzódtott azzal, hogy Förster-Nietzsche asszonytól a kiadásra engedélyt kell kérni. Az ügy addig halasztódott, míg kitört az első világháború. Barabás Ábel 1915. június 5-én meghalt, s a Nietzsche-kompozícióknak, valamint más értékes kéziratoknak, a Nietzsche-versek fordításainak is nyomuk veszett. De e közléseket dokumentálják Barabás Ábelnek ebben az időben a *Pesti Hírlapban*, az *Ellezékben*, a *Magyarországban*, a *Weimarische Zeitungban*, a *Revue de Hongrie*, az *Evening Standard Gazette London* című lapokban megjelent cikkei.

Egy dokumentum szerencsése megmaradt Nietzsche Petőfi-kompozícióiból, melyet Weimarból, a Nietzsche-archívumból Barabás Ábel annak idején elhozott, s ez ma is az irodalomtörténész hagyatékában található, melyet e sorok írója őriz. Címe: „Nachtspiel...“

Barabás Miklós